

שירי נעורים

א

עבודת־החקר במפעלו של ש"י עגנון הרחיבה והסעיפה הרבה — כשלושה דורות של פרשנים ומעריכים עוסקים בניחוח מפורט של כתביו וביקרתם; וזה מקרוב הגענו אפילו למחקר־המחקר, לביקורת־הביקורת. המצוי אצל הפרשה הסבוכה הזאת יודע, כי יסודות הפרשנות נתחלפו, והקשת הגדולה, למן אליעזר מאיר ליפשיץ עד ברוך קורצווייל, היא אפיינית לחליפה זו. ואין כל סיבה שנגנית, כי גם להבא לא יקויים הכלל של החכם מכל אדם: מה שהיה הוא שיהיה; כלומר תהליך בדיקת ההערכה עודו רחוק מסיימו. אפשר שנדרש מרחק־ימים גדול יותר, כדי להתחקות גם על שרשיו גם על מהותו של החזיון המיוחד הזה, ואך דור מאוחר יותר יינתן לו לומר עד גמירה. מה שהביקורת יגעה באמירתו עתה. אולם מה שכבר ניתן ליעשות, היא הכנת תיעוד מהימן על התחלותיו, שיגלו את עצם תקומתו של האמן. ביתו, שנות־ילדותו הם לא בלבד נושא־עיקר בכתביו, אלא גם עיקרי־יניקה להם. זה הוא מעין־הראשית, שכל שאר המעינות מתחיים ומתגוונים מכוחו; בדומה לירדן שהאגדה אינה מניחתו שיאבד במימי־הכנרת. ההכנה הזאת נועדת גם (ואולי: בעיקר) לתרץ את הקושיה הגדולה: מה קנין־הרבנות ומה קנין־מזג הביא מביתו והביא למפעלו, כיצד נתחלקו יסודי־קניינו בכתביו. אין צריך רוב דיבור כדי להסביר, כי אחד מחשובי־היסודות היא לשון־אמו.

יסוד זה חלוקתו כפולה — החלק האחד, החשוב יותר, עיבודו קל יותר. טונתנו לבדיקה מדוקדקה של השפעת אידיש וגלגוליה בכתביו. כתבים אלה מונחים לפנינו ועבודת־החקר מסורה עשויה להאיר בבירור, היכן וכיצד שלש יסוד־אידיש לתוך הנוסח העברי, בין בחלקה הדיסקריפטית ובין בחלקה הדיאלוגית של סיפוריו, רומניו ואגדותיו. אמרנו: עבודת־חקר מסורה, חייבים אנו להוסיף: עבודת־חקר כמעט בלשית; כי בעל־בית ריבוני כמותו כרשות־הלשון הכוליית, מפליא לשלב מקורים, רחוקים בזמן ובמקום. בתוך תמונה אחת, ואפילו בתוך מליצה אחת, באופן שהתרת־השילוב מצריכה בקיאות וחרירות שלא ברגיל, אם לא קונגניאליות שהיא, במעמד ניתוח־הלשון אצלנו עתה, יותר חלום מממש. שעל־כן לא ייפלא, כי לעת־עתה נמצאו קופצים, וגם אלה מעטים, על הקלה שבסוגיות במסכת הסבוכה —

הוא הפתגם ושימושן. גם עכדות קטנות אלה רחוקות מגמר-בישול, אבל כל התחלה יפה. נקוה, כי תגיע גם שעת תירוצן של קושיות חמורות יותר. החלק האחר, שחשיבותו אינה פחותה גם היא, עיבודו קשה יותר: כוונתנו לפרק הקטן של חיבורי עגנון הכתובים אידיש. כבר ידענו מהקדמתו לתירגום אידיש ל„סיפור פשוט“, שנעשה בידי אליעזר רובינשטיין (א. פשוטע מעשה“, הוצאת דער קוואל, ניו-יורק, תשי״ח) כי עגנון הצטיין בנעוריו בפרודוקטיביות מופלגת ממש, ודוקא בשנים ההן הירבה לכתוב אידיש, ויש מקום להצטער, כי החומר המרובה, דוקא מהיותו ככל המשוער חומר-גלם, אבד ואיננו. הקבלה בין חיבורי-נעוריו הכתובים עברית ובין חיבורי נעוריו הכתובים אידיש מוכיחה, כי עוד לא מצא בעברית שלו, כשכבר מצא באידיש שלו את היסודות האלמנטריים של נוסח-הלשון, באופן שאנו רשאים להניח, כי התהליך הידוע של מנדלי הבשל זכה בתחילה חדשה ומקורית בעגנון הצעיר; כוונתנו לתהליך, ששלושת ראשי-קויו הם: מליצה עברית — סגנון-דיבור אידי — נוסח עברי. כשקו-האמצע הוא הגשר הדיאלקטי שבין מליצה ונוסח, מה שהצריך לגבי מנדלי עשרות שנים עד, שהוא „אמן-אידיש מושלם ועל יסוד אמנות אידיש שלו. צירף ושיזר מסורות מדרש ישנות ומסורות-השכלה חדשות (מנדל לפין) הצריך לגבי עגנון, גם בכוח מיבצעו של מנדלי, אילו שנים ספורות. אולם תהליך מוחש אינו משנה את חוקיו: גם עגנון כתיבת-אידיש שלו היא הגשר הדיאלקטי שבין מליצתו העברית ובין נוסחו העברי.

ב

שעל-כן נודעת חשיבות מיוחדת לחופן הדברים שלו. הכתובים אידיש. שנתקיימו בידנו. יש להצטער שאין בידנו עד עתה רשימה ביבליוגרפית של החומר, אף כי ביבליוגרפיה שלו עסקו מומחים מצויינים כמו אברהם יערי וא. מ. הברמן. כתיבת-אידיש של עגנון נסתיימה בעודו צעיר ביותר — בשנת ה׳יח או י״ט לחייו, וגם מה שפירסם ברבים מפוזר ומפורד — אם ביומן „טאגבלאט“ בלבוב, אם בשנתון „יודישער פאלקסקאלענדער“, שם, ובעיקר בשבעות „דער יודישער וועקער“ בבוטשאטש. החיבורים שנדפסו שם ונחתמו בין בשמו המלא, ש״י טשאטשקעס, בין בראשי-תיבות או שמות בדויים (למשל: מול טוב), לא נאספו עד עתה, ומי יודע אם ניתן היום לאסוף את הכל. הם אף לא נרשמו מבחינה ביבליוגרפית, והרי בכלל הדברים האלה מצויים „קליינע מעשות פון גרויסע זאכענישן“, שנדפסו ב-„טאגבלאט“, אם סיפור-הרדות, שנדפס ב„יודישער פאלקסקאלענדער“, והם גרעינים לא בלבד למוטיבים שנחגבשו לימים, אלא גם לכיווני-יצירה שונים

שנועד להם פיתוח לעתיד-לבוא. כך, למשל, ניתן היה למדוד את מרחק ההתפתחות בין אותן הרשימות ובין סיפורי האגדות שלו, או בין אותו סיפור התרדות ובין ספר המעשים.

כמין התחלה קטנה למנות במקצת חסרון זה הוא, כמדומה, נסיוני ב„גאלדענע קייט“ (סתיו 1949, חוב' 4) וב„הפועל הצעיר“ (שנה מ"ז, גל' 37, ט"ו אייר תשי"ד) לחזור ולפרסם קבוצת שירים נשכחת, שירי-ידיש, שנדפסו ב„דער וועקער“ הנוכח. שבועון זה נערך בידי אלעזר רוקח, אישיות מענינת ביותר — יליד ירושלים, שזקנו היה ר' ישראל ב"ק ממחדשי הישוב האשכנזי בצפת ובירושלים, מיסד בית-דפוס. בונה בית-הכנסת הנודע בעיר העתיקה „תפארת ישראל“ על שם הרבי ר' ישראל מרוזשין — ירש הוא, הנכד, חיות-זקנו ותנופתו. נלקח חתן לצפת ותחילה נהג בה כשאר יהודיה, אך לימים נצבר בו תסס של מורת-רוח מסביבתו, מורת-רוח שסופה מרד שינק גם מתחום-אפיו הגועש גם מהחום תנודתו בין ההשכלה ובין חיבת ציון. הוא ראה כתעודתו פרודוקטיביזציה של העיר דרש אותה הלכה למעשה ולא הניח גיעתו גם בהיות סביבתו חומה קשה של התנגדות וחרם. תערובת של גווד ותועמלן, ניטלטל על פני ארצות אירופה, דרש בעל פה ובכתב, ערך מיני כתבי-עת. על הרוב בני-יומם. וכל כולו שם-דבר של איש-הבוהימה שכבש לבבות בכוחו המופלא בסיפור ובאניקדוטה. הפגישה בין סיפוס כזה ובין הצעיר, נער ממש, ש"י טשאטשקיס, שהעורך עשאו לא בלבד ממשתתפיו אלא גם כסגן לו, היא בודאי מכלל המומנטים המכריעים בתקופת-הראשית של הסופר הצעיר, ואולי לא תהא זו גוזמה אם נשער, כי המנטאליות הסוערת ומסעירה של אלעזר רוקח היא שזיעצה והגעשה ראשונה את הכוחות הרדומים בנפש הנער, שגדל באוירה התגונה והשלווה של עיירת גליציה בצלו הפאטריארכאלי של קיר"ה. אם אין זו טעות בידינו, הרי עגנון לא ראה עד היום להעלות על כנת-סיפורו את האיש רב-הגוונים ורב-הסתירות, שהתנודד כל ימיו בקדחתנות בין אנטוזיאסט מאזורי ובין ניהיליסט מינורי, וממילא לא עשאו נושא לפלאסטיקה הדיוקנאית שלו; סימן שהוא משמרו למעשה-אמנות מיוחד.

ג

קומץ השירים, שנדפסו ב„וועקער“ (עתה יקר-מציאות ביבליוגרפיה, קומפלט נמצא באספו של זלמן פבזנר בתל-אביב, ירושה של מנוי במצרים) קוראם אין בידו להתעלם מהרגשה ברורה, כי כמותם כפרקי הפרוזה, כלומר כל חטיבת היידיש הקטנה, רמתה בדרך כלל מעולה משל חטיבת העברית שלו בימים ההם; כשם שאין בידו להתעלם מהרגשה ברורה, כי אילו המשיך הסופר בכתיבת יידיש, ונוסף על טובי-סופרינו כפולי-הלשון כוח מקורי

ביותר. השירים עצמם ניכרים בהם הדי־רישום בולטים משירת־אידיש הפופולארית בימים ההם — הרי רוזנפלד, רייזן, יהואש, וכן י. ל. סרץ. עלינו להודות, כי רישום זה אין למחנות, אפילו אם יתברר, כי שיריהם של הללו לא הגיעו אותו כלל או הגיעוהו במצומצם, שכן השפעתם אפשר היה לה שתבוא בעקיפין, שהרי היתה כמשוטטת באויר. מה שידוע לנו הוא דבר השפעתו של דוד אָדלשטאָדט (אגב, דין היה לבדוק, אם הנעימה האַנאַר־כיסטית החריפה, שופה הוליכה לסאטירה „ספר המדינה“ והפורצת מכלל אפיו של המספר שלנו, לא ביקשה לה פה, עוד בימי הנעורים, משענת אידיאולוגית. וביחוד שידענו כי היה קרוב לחוג האנארכיסטים, שבו נמצא תברו סופו מבקר ספרות אידיש ותיאטרונה ד״ר משה קאַנפּר). אולם דוקא הידיעה הזאת אינה מועילתנו הרבה, שכן לא הצלחנו לגלות עקבי השפעתו של אדלשטאָדט בשירים־שלפנינו. מה שאין כן המשוררים האחרים שהזכרנו. אך הנחת השפעה לחד והוכחת עמידה עצמית או לפחות גִּסְטָה עצמית לחד — השירים, שיצאו מלפני הבחור הצעיר, בולט ייחודם או לפחות סימנו, גם בלשון העממית, גם בנעימה העממית, ובעיקר במוטיב־היסוד של הבלדות שלו — הדיסהרמוניה הסוציאליה, המפוצצת את ההרמוניה של מועדי־השנה. מפירה את שלוות החג ומכריחה את אושר יום־סוב. אותו מוטיב חוזר בהמשך־התפתחותה של התימטיקה העגנונית, ושעל־כן ראוי להתחקות עליו, כדי להבהיר את הזיקה העמוקה יותר שבין ביכורי הסופר המתחיל על חֲרֵב־בוֹסֵר שבהם ובין קסם גמרי־הבישול של יצירות־האמן השלם. הרי השירים גופם — תחילה במקור (במחדרניציא של הכתיב והפיסוק מעשה החוקר חיים גינינגר) ואחר־כך בתירגום עברי מילולי. השיר הראשון „איסרו חג“ נדפס ב„וועקער“ שנה 2, גליון 28, 3 ביוני 1906, וכך לשונו:

אַפּגעריסן פֿון דער סטעליע
זענען אַלע גרינע שטריקלעך,
און עס פּאַלן דאַרע בלעטלעך
אויף דער ערד שטיקלעך, שטיקלעך.

און אַ פּאַרך איז אין קלייזל,
דושנע און מוראדיק הייס;
פֿון די דאַרע, טרוקענע פּנימער
גיסס זיך אַראָפּ דער שווייס.

און ווידער ויצט אַ שוואַכער בחור
און ער ווייקט, ווייקט ביים ש״ס.

און אין דרויסן אזוי ליכטיק,
אזוי פריילעך אויף דער גאס.

תירגום: קרוצים מעל התקרה הם כל החבלים הירוקים ונושרים עליהם צמוקים פיסיוסיסות ארצה; ואבק הוא בקלייזל, מחנק וחום-אימים, מעל הפנים הרזים והיבשים מנטפה ויורדת הזיעה; ושוב יושב בחור חלוש. והוא שרוי-שרוי בש"ט. ובחוץ כה רב האור, כה רב הגיל ברחוב.

השיר השני „אזכרות“ נדפס שם, שנה 2, גליון 33 ב-6 ביולי 1906, וכך לשונו:

ניט פון בויםל, אך, ליבע ברידער,
שטעלן מיר אייד [א] יארציט אויף, —
גאר פון בלוט. פון בלוט, וואס רינט
אזוי לאנג אן שיעור, אן סוף.

און דער קנויט, אך, ליבע ברידער,
איז ניט קיין פראסטע פאדעם,
גופים איז דאס, אוי גופים, גופים,
פון אונדז עלנטע בני-אדם.

און אין הארצן וועט דאס ברענען,
הייליק פייער אויף אייער זכרון,
און א דונער פול נקמה וועט
קדיש זאגן לאנגע יארן.

און דאס בערגל אויפן קבר, —
אוי, שרעקלעך איז עס הויך!
פון צעבראכענע הענט און פיס,
פון שטיקער פארגליווערטן מוח.

פון אויגן, וואס זענען ארויס,
פון הערצער, וואס זענען פארקלעמט,
און א מצבה אויף אייער טויט
און אונדזער לעבן אין דער פרעמד.

תירגום: לא משמן. הה אחים אהובים, אנו מעמידים נר-אזכרת, כי אם מדם, מדם השותת ימים כהרבים בלא מידה, בלא אחרית; הפתיל, אהה

אחים אהובים. הוא לא מעשה חוט פשוט; גופים הם הוי גופים, גופים שלנו, בני אדם עלובים; ובלב הוא יבער. אש הקודש לזכרוכם, ורעם מלא-נקמה יאמר קדיש שנים רבות; והתלולית על קברכם כה רמה היא עד-חרדה, שברי ידים ורגלים. רסיסי מוח נקרש; עינים שיצאו מחוריהן, לבבות שנתכווצו ומצבה על מותכם ועל חיינו בנכר.

השיר השלישי „איר זאלט נישט מיינען“, נדפס שם, שנה 2, גל' 35, ב' 20 ביולי 1906, וכך לשונו:

איר זאלט ניט מיינען, אָז כִּשרייב,
איז דאָס פּראָסט, מיט סינט געשריבן, —
ניין! — בלוט רינט פון מיין לייב
און דערטון איז אותיות געבליבן.

איר זאלט ניט מיינען, אז איך רעד,
איז דאָס רעדן דער עיקר, —
ניין! — מיין האַרץ ווערט אַ שקעלעט,
דערפון איז ווערטער (שטיקער, שטיקער).

איר זאלט ניט מיינען, אָז כִּבין ביין,
איז דאָס דערפאַר וואָס כִּבין אַ שלעכטער, —
ניין! — כִּרעד, עס באַגיסט מיך דער שחיים
און מ'וויל מיך ניט הערן, גאָט גערעכטער!

תירגום: אל תחשבו, כי בכתבי, הכתוב הוא בדיו פשוטה, לא — דם שותת מבשרי וממנו האותיות; אל תחשבו, כי בדברי, הדיבור הוא העיקר, לא — לבי נהפך לשלד וממנו המלים (נתחים, נתחים); אל תחשבו, כי ברגזי, ארגז באשר רע אנכי, לא, — אדבר, שוטפחני זיעה וממאנים לשמוע אותי, אלהי המשפט.

השיר הרביעי „וואָס?? (צום נאַמענסטאָג פון מיין חבר תע —) נדפס שם, שנה 2, גליון 39, ב' 17 באוגוסט 1906 וכך לשונו:

מיינע געדאַנקען, איר זאַלטן אייך דערוועקן,
עפעס אַ שייך ליד זאַלט איר מיר אַנטדעקן,
איך וויל זינגען אַ ליד, כּוויל זינגען אַ שיר,
וויל היינט איז דער נאַמענסטאָג ביי איר.

נאָר וואָס זאַל איך זינגען, כִּהאַב קיין געדאַנק,
עס איז שוין ערשעפט פון גאַנץ לאַנג.

איד קען העכסטנס געבן מיין הארץ דיר...
 ס'איז שוין אבער ניט מיינס, דיינס פון פריער...
 תירגום: רעיוני הבה התעוררו, איזה שיר יפה לי תגלו, הפצתי לשיר
 שיר, הפצתי לשיר זמר, כי היום יום הולדת אותה; אולם מה אשר לה. אין
 לי רעיון, הוא נדלל מכבר עד-תום, לכל המוטב אוכל חת לך לכי, אולם
 הוא לא שלי, שלך משכבר.

ד

ארבעת השירים הם, כראות עינינו, פרי זמן קצר, משהו למעלה
 מחודשיים; קודם ואחר-כך נדפסו שם גם דברי-פרווה, למשל כמין ביקורת
 על משוררים עבריים (על מרדכי צבי מאנה, שם, גליון 27, ב' 25 במאי 1906,
 גל. 28, ב' 8 ביוני 1906). ענף שמספרנו הוגיחו אחר כך לחלוטין. אולם
 הנעימה שבאותה הביקורת-כביכול היא, בעצם, הנעימה של דבריו המעטים
 שאינם במזל-סיפור אלא במזל-הערכה, ושהם מלאכה-מחשבת לעצמם (על
 קרובים ביותר בלבד — כגון על ברל כצנלסון, אליעזר מאיר ליפשיץ וזה
 מקרוב על גרשם שלום). גם לענין שירים כמעט שלא חזר אחר-כך, אם כי
 חולשה לסוג זה של כתיבה לא עזבתו עד עתה וחובה להעיר, כי בסיפורי
 עתה הגיע למעלה גדולה של בנין מכתם הגות. בדרך כלל ניתן לומר כי
 השירה, כלומר שירה שקולה וחרוזה, אין כוחו היוצר יפה בה — בעל פרוזה
 שתכונתו אפית מובהקת הוא חי בה גם את פיוטו... ובעיקר פיוטו הלירי,
 ובמפעלות-הפרוזה שלו מצויים אמנם פרקי ליריקה עזה, פעמים מצוינים
 בריתמיקה מיוחדת, ואפילו במיבנה של בתי-פרוזה מחוטבים. מה שנשתייר
 ממעשה החרוזה שלו הם שירים קטנים הזרויים בתוך סיפורי והמקיימים, גם
 בנוסח העברי, מין היוליות ורפיוניות מכוונת. כמעט שמותר לומר, כי מה
 שהכותב המתחיל עשה לכרחו עושה האמן המושלם לרצונו —
 אזלות-היד הטכנית, שהיא חסרון בולט בשירי הנעורים, נעשית יתרון מפורש
 בפזמונות העממיים הזעירים, המכליבים פה ושם את הפרוזה שלו. יתר-על-כן,
 אין להתעלם מן הרושם, כי כך היו פני שיר-עם בלשון העברית, אילו היתה
 מאחוריה אז אורית-דיבור, כדרך שהיא מצויה מאחוריה עתה. אולם בנקודה
 אחת ניכרת הצלחה פיוטית ברורה של אמן-הפרוזה העתיד-לבוא גם
 בנסיונותיו בימי-הנעורים. כוונתנו לסוג הפיוט, שבו מתנגשים בשכנות
 צפופה יסודות ליריים, אפיים ודרמטיים — הבלדה הסיפורית-שירית. לפנינו
 שתיים בלדות כאלה של הסופר בן הי"ט, ואף שנכתבו באותה תקופה ממש,
 שבה חיבר את ארבעת השירים הנזכרים. הרי הן שונות בין מצד החינוכית
 והפאבולרית בין מצד הרוויחות הסיפורית. הבלדה הראשונה שמה כשם שניתן,
 אחר-שנים, לרומן הגדול. ששמו כנודע „סיפור פשוט" ושמו ביידיש הוא

כשם הבלדה ההיא - א פשוטע מעשה בלדה זו גרפסה באשר
גרפסו השירים, שנה 3, גליון 59, 1 בפברואר 1907, חמישה עשר בשבט, והא
ענינה הוא מעשה בחמישה עשר בשבט, וכך לשונה:

אין דער ארעמער גאס
דארט אויפן בארג
שטייט אן איינגעהויקערטע שטוב,

פינצטער און גאס,
ס'ארעמקייט שטארק,
חושך, הי אין א גרוב, —
דארט הוינען
אכט פארשויונען.

א גאנץ הויגעזינד: א סאטער און מוטער,
זעקס קינדער אויך,
און איינס דערקוטשעט דער מאמען ביטער
אין בויך.

איר חייסט? דאס הייסט —
ס'זאל אייך ניט זיין צו קיין שמאכע —
ניין (9) זעט באלד זיין
די משפחה,
קיין עין הרע!

דערווייל איז דארט א צרה,
ס'איז נישטא קיין ברויט,
די קינדער ווילן עסן,
די מאמע חיינטשט זיי דעם טויט:
די זעצעם זאלן זיי פרעסן,
זי שעלט און חיינט
אן איר רבותי, מיינט,
אז דאס זעט זיי דעם הונגער שטילן?
א ס'ר:
— אזוי הי ס'איז היינט חמשה-עשר —
אויב אפילו אויף א האר.

זיי ווילן און ווילן
טרוקן ברויט גאר,
די מוטער הייבט אן מיט גיטן,
זאגט צו די קינדער
אז דער טאטע אַנשימן

יעדן באונדער
 — העדן ער וועט אהיימקומען מתעם וואנדלען —
 ראזשינקעס מיט מאנדלען,
 טייטלען, באקסערן, מייגן, —
 אויב נישט, זאל מיר זיין אסור!
 העט איר באקומען אייער המשועשר.

ס'איז אונזעק מער
 הי א שעה
 און ער,
 דער טאטע, איז ניטא!

די קאץ האט איז צוגעבונדען צום בעט,
 מיוקעס צו: מיוי!
 ווי איינער רעדט:
 אוי — אוי — אוי...

ס'איז שוין געווען שפעט ביי דער נאכט,
 די קינדער פארשמאכט,
 גאט זאל מיך נישט שטראפן
 האבן זיך געלייגט שלאפן.

פלוצעם האט זיך די סיר אויסגעמאכט.
 די קינדער האבן זיך אויסגעוועקט.
 און אויסגעשטרעקט
 די הענט מיט גדולה,
 ס'איז געווארן א לעבן.
 עס פרייט זיך יעדע גשמה:
 דער טאטע! דער טאטע! מסתמא
 איז געקומען, און ער וועט געבן
 די זיסע זאכן
 און א שמחה'לע וועט זיך מאכן.

די סיר האט זיך אויסגעמאכט
 און מע האט אריינגעבראכט
 דעם טאטן צו טראגן —
 צעהרגעט, צעשלאגן,
 דאס בלוט האט גערוגען.

אוי האט מען אים געמונען
 הינטער א מלויט,
 באלד טויט.

ואס איז געשען מיט די קינדער,
 וואס לאָזן זיך אויס פאר הונגער? —
 און אַז איר העסט שוין יאָ וויסן,
 העסט דען זיי ווערן גרינגער?

תירגום: ברחוב העניים, שם על ההר, עומד בית מגובן, חשוך ורטוב, העוני גדול, חשכה כבכבר, שם דרות שמונה נפשות, כל בני־הבית: אב ואם, גם ששה ילדים, ואחד מענה וממרר בבטן־אמו. הידעתם, משמע שלא יהא לכם לכלימה, תשעה תהיה עד מהרה המשפחה בלא עין־הרע. ובינתים שם צרה, אין לחם, הילדים מבקשים לאכול, האם שואלת מותם, כי הרימה תאכלם. היא מקללת ובוכה ואתם, רבותי, סבורים, כי זה ישבור רעבם? חלילה, כשם שהיום חמישה עשר, אף לא כשיעור שער, הם מבקשים אך לחם קרב, האם מתחילה בטוב, מבטיחה לילדים כי האב יערום לכל אחד ואחד — בשוכו הביתה מנדחיו — צימוקים ושקדים, תמרים, חרובים, תאנים. אם לא, יבוא עלי מה; אך אם תחרישו תזכו בחמישה־עשר שלכם. חלפה יותר משעה והוא, האב, איננו. החתול הקשור במיטה מילל מיוא. כביכול אומר איז איז אוי. כבר שעת לילה מאוחרת, הילדים מיוגעים, אל יעשגני ד', שכבו לישון, פתאום הדלת נפתחה. הילדים התעוררו ופשטו ידיהם בגדולה, נעזרו חיים, תגיל כל גשמה: אבא, אבא, מסתמא בא ויתן דברי־מתיקה ותהיה שמחה. הדלת נפתחה והובא האב מוכה ופצוע ודמו שותת. כן נמצא, מאחורי גדר, כמעט מת. מה היה על הילדים הכלים מרעב? ואם כבר תדעו זאת, האם ייקל עליהם?

ואחרון אחרון חביב — הבלדה האחרת, המיוחדת בבנינה והיא כרמז לסוג בלדות המצוינות בצורת הדיבור האידיאומאטי הקצר. שמה „די קבצנים“ ונדפסה שם, שנה 3, גליון 61, ט"ז אדר תרס"ז, 1 במארס 1907. וכך לשונה:

א

אויף א טשוואַק הענגט	אן איינגעהויקערט שטיבל,
א שמירה פאר א שד;	א צערבראָכענער דאָך,
א וואונטשקארטע הענגט	און לעכער אין די ווענט
פון אמעריקע געשיקט —	און לעכער אַ סך
די זיבעטע ערד	און קאלט איז אין שטיבל,
אויף איהר ליגט;	קאלט און פוסט,
אַ שטרויזאַק, א סידור,	און דאָס דאָרטיקע מעבעל
א מחזור און אַ עק —	א קופע מיסט:
און א [אין] שטיבעל איז טרויריק,	א צעשטיקעלטער טיש,
ס'איז אַזא אַ שרעק,	א צעבראַכן בעט.

ב

פארדינט האָט ערלעך
 דעם גרייצער כשר.
 אויסגעאלטן האָט ער
 די גאַנצע משפּחה,
 און גאָט האָט צוגעשיקט
 דאָס שטיקעלע ברכה,
 ער האָט אויך געהאט
 זיין אייגענע נחלה
 א טאָכטער אַ בריליאַנט,
 און זי, מחלה,
 א וויבל אָן אַנטיק,
 א כשרה נשמה,
 אסור אויב איהר טרעפט היינט
 אַזאַ קלוגע חכמה.

סליגען דארט צוויי נמשות:
 אַן אַלטער, אַ יונגער
 ציטערן פאַר קעלט,
 גייען אויס פאַר הונגער.
 הערשעלע, אַ קלייניטשקער,
 אַשר, זיין זיידע,
 איינגעקארטשעט אין צווייען
 ליגן זיי ביידע.
 אזוי קאפּאַרען זיי אַפּ
 ביטער די יאַרען,
 זייט אַשר איז בלינד
 און די אויגען געוואָרן.
 געווען איז אַ מאָל אַ טרעגער
 דער בלינדיקער אַשר:

ג

די צייט אזוי שלעכט.
 אין צרות נאָך צרות.
 ס'האַט נישט געדויערט לאַנג
 און זיין איינציגע טאָכטער
 איז געגאַנגען אַ גאַנג,
 איבערגעלאָזט האָט זי
 דעם סגיר-גהור
 א יונגעלע אַ קליינס
 פון א זעקס
 זיבן יאַר.

ס'איז אָבער געקומען
 דאָס אימגליק שנעל
 און טון אלעם דעם נוסן
 איז געוואָרן אַ חל:
 געשטאַרבן איז מחלה
 נאָך אַ ביטערע קרענק
 און אַשר איז געפאַלן,
 צעבראַכן ס'געלענק,
 און בלינד איז ער געוואָרן
 ניט געזען ס'לעכט
 און ס'איז געקומען די גוים,

ד

געהאַרעוועט כל ימיו
 איצט נעמט ער קצבה;
 פארדינט המיד זיין ברויט
 מיט די פינף פינגער —
 און אויף דער עלטער
 שטאַרבט ער פאַר הונגער,
 א פרנסה'לע געהאַט,
 א פרנסה בהרחבה —
 און: און דער עלטער
 בעט ער א נדבה.

און שכנים פון געסל
 פלעגן געדענקען
 די אַרעמע נמשות
 עפּים צו שענקען:
 ווער אַ ביסעלע באַרשט
 ווער אַ לעפל געקאַכט[ע]ס
 ווער אַ באַבעלע
 מיט אַנדערע שמאַכטעס.
 אזוי פלעג זיי שפּייון
 דאָס געסל לשם מצווה,

ה

געפעכענט אויפ'ן פּיסק
 פאַר אַ שטיקעלע ברויט.

אזוי האָבן געלעבט
 אין דחקות און גוים.

און זיי זענען געגאנגען,
 געשפאנט און געשפאנט,
 הערשעלע האט געפירט
 דעם זיידען ביי דער האנט.
 האבען אין דארף
 אַ פאר זעקסער געמאַכט,
 ביז ענדלעך איז צוגעפאלן
 די זינקנדע נאַכט
 און זיי האָבן זיך שוין
 אַהיים געלאָזט.
 אין דרויסן האָט געברענגט,
 געבראַטען אַ פראָסט,
 און וואַלקן ווי שמאַטעס
 האָבן דעם הימל באַדעקט
 און די נאַכט, און די נאַכט,
 האָט זיך צעשטרעקט
 אויפן הימל, אויפן טאַל,
 אויפן הויכן באַרג.
 און אַ ווינט האָט געבלאַזן,
 געבלאַזן שטאַרק,
 און אַ שניי איז געפאלן
 געשיט און געשיט,
 און זיי איז געפרוירן
 יעדווידער גליד.
 זיי שפּאַנען און שפּאַנען
 נאַקעט כמעט,
 דאָס פלייש פונעם לייב
 קוקט ארויס דורכן כאלאם,
 און עס בלאָזט דער ווינט
 אימער מער,
 און עס שייט דער שניי
 אַן אויסהער.

מאָרבראַכט זייערע טעג
 אין צרות און פלאַג,
 געשטאַרבען פאַר הונגער
 צען מאל אין טאַג,
 געקומען איז פורים
 דער טאַג פון פרייד,
 אַ בליקליכער טאַג אויך
 פאַר אַרעמע לייט,
 געהאַפט האָבן זיי שוין
 אויף אים פיל טעג
 — און האָבן זיך געלאָזט
 גיין אין חג.
 זיי זענען געגאָנגען
 אין דארף אריין פריער:
 א יוד איז דער גידעטש,
 אַ גרויסער גביר,
 נישט אַרעם דער רענדאר,
 לויט ווי מע זאָגט
 אַז קורח'ס אוצרות
 ער פארמאָגט —
 וועלן אין דארף פיל מאַכן
 און וועלן האָבן גליק,
 דערנאָך זיך אומקערן
 אהיים צוריק,
 און ביי אלע בעליבתיים
 ביי זיך אין דער היים
 איז אויף אַ סך צו האַפן
 אכ ירצה השם.
 פיל וועלן זיי מאַכן —
 — וועלן גיין אומערום —
 א היפשע פאַר זילבער,
 אַ וואַשנער סכום.

מיד איז הערשעלע געוואָרן,
 ער הייל זיך אַפּדעוין,
 מיד איז ער געוואָרן
 און אויף טילעצט
 אויף אַ בערגעלע שניי
 האָט ער זיך געזעצט...
 דערווייל האָט צוגעכאַפט
 צו ביסלעך אַ דרימל,
 איז געפאלן דער שניי

קאַלם אין יעדן אבר,
 אַזש די ציין זיך פרעסן,
 זיי בלאַנדזשן, זיי בלאַנדזשן,
 האָבן דעם חג פאַרגעסן,
 זיי האָבן פאַרלוירן די אַלע סימנים
 און דער ווינט ער בלאָזט,
 בלאָזט זיי אין פנים,
 גאַנצע כוואליעס שניי
 ציען זיך און ציען.

<p>ער קען זיך גישט רירן. ----- פ'בילן די הינט, ס'וואַיעט דער ווינט, עס ציטערט דער אלטער פאַר קעלט, עס פאלט דער שניי און באדעקט זיי מיט ווייסע תכריכים, אויפן פעלד.</p>	<p>טונעס קויטיגן הימל. לעבן אים איז געשטאנען, אַנגעשפארט אויפן שטעקן, דער אַלטער, און האָט אים געוואָלטן אין וועקן. די פּיס ציטערן פאר קעלט די הענד פעכירען, הערשעלעע שלאָפּט,</p>
--	--

תירגום (מתוך מגמת שמירת הריתמוס): בית קט מגובן — וגנו שבור, וחורים בכתלים — חורים לרוב, וקר בו בבית — קר ושומם; הרהיטים אשר בו — תלולית אשפה, שולחן מרוסק — מיטה פרוקה, ביתד תלויה — שמירה מפני שד, כרטיס-ברכה — מאמריקה נשלח, העפר השביעי — עליו ירבץ, מזרן וסידור — מחזור וחסל, ובבית עצב — עצב עד מורא, שתי נפשות שם — זקן וצעיר, מרתתים מצינה — גוועים ברעב, הרשלי הזוערע — אָשר סבו, מכווצים כפליים — מוטלים שניהם, כן מקפחים הם — במר שנותיהם, מאז אָשר נעשה — סומא בעיניו, היה לפנים סבל — אשר הסום, השתכר מישרים — ובכשרות פרוטתו, היה מפרנס את — כל המשפחה, ואלהים שלח — את קורטוב הברכה, אף היתה לו — נחלה משלו, בת אבן חן — והיא מחלה, אשה כמשכית — נשמה כשרה, אסור אם כיום תמצאו — חכמה כמותה, אך הנה באה — השואה פתאום, וכל הטובה — היתה תל-עולם, מהלה נפטרה — לאחר חולי מה מר, ואָשר נפל — ופרקו נשבר, ואף נסתמא — לא ראה עוד אור, ותבוא הענות — וצוק העתים, וצרות על צרות — ולא ארכו הימים, ובתו היחידה — הלכה לעולמה, והיא שהניחה — לסגי-נהור, נער קטון — בן שש, שבע שנים, ושכנים בסימטה — היו זוכרים, הנפשות אמלות — להעניק משהו, מי מעט חמיצה — מי כף של נזיד, ומי שעועית — ושאר ירקות, כך היתה מזינה — הסימטה לשם מצוה, התיגע כל ימיו — ועתה מקבל קיצבה, השתכר תמיד ללחמו — בה"א אצבעותיו, והנה לעת-זקנה — יגוע ברעב, היתה לו פרנסות — פרנסה בהרחבה, והנה לעת זקנה — יבקש נדבה, וככה חיו — בדחקות וענות, תפחו פיותם — לפירורה-של-פת, בילו ימיהם — בצרות דווי, גועו ברעב — פי עשרה יזמם; עד בוא הג-פורים — יום הששון, יום אושר אף — לבני דלת-העם, כבר הם מיחלים — לו ימים רבים, ויצאו לנוד — לנוד לדרכם, הלכו והקדימו — לבוא אל הכפר, יהודי אדוניו — לא עני החוכר, לפי שאומרים — אוצרות קורח הוננו, שם יקבצו רב — יתמזל מזלם, ואחרי כן — יחזרו לביתם, מיד הבעל-בתיים — אשר בעירם, יקוו למתן — אם ירצה השם, יקבצו רוב מעות — יבקרו כל מקום, וקבוצת כספם — סכום מהוננו,

הלכו והלכו — צעדו־צעדו, הרשלי הוליך — את הסב בידו, בכפר שם עשו — קומץ פרוטות, עד משמש ובא — הלילה ורד, וכבר הם עומדים — לילך לביתם, וסביבם בער — הכפור ויקד, עבים מטליות — הרקיע כסו, הלילה הליל — פשט השתרע, בשחק, בגיא — בהר הנישא, הרוח נשב — נשב בעזו, ושלג נפל — ניתך וניתך, והמה נקפא — כל אבר בהם, צעדו־צעדו — כמעט עירומים, ובשר־גוייתם — מציץ ממעילם, הרוח נושב — הלוך ונשוב, השלג ניתך — ללא הפוגות, צינה בכל אבר — עד נקוש שיניהם, הם תרעים ותרעים — שכחו את דרכם, ויאבדו מהם — כל סימניו, והרוח נושב — נושב בפניהם, השלג מלוא־גל — נוהר ונוהר, הירשלי עיף — וביקש לפוש, עיף מה עיף — ובאתרונה, על גבשושית שלג — לנוח ישב, בינתיים אחזם — אט נים־ולא־נים, והשלג נפל — משחק עכור, על ידו ניצב — נשען אל מקלו, הזקן, וניערו — הלוך ונער, הרגלים התת־קור — הידים תפחות, הרשלי גם — ניד בל יוכל, נובחים הכלבים — הרוח ייליל, ירעד הזקן — ירעד מציתה, השלג נופל — והוא מכסם, תכריכים לבנים, בשדה.

לאחר שראינו את המחבר הצעיר חותם כמה פעמים בשמו המלא או בראשי־יתבות, אנו תמהים כי על הבלדה האחרונה באה על החתום: ד ב ו ר ה ט ש א ס ש ק ע ס. אפשר ואין כאן אלא קאפריסה, מאותו סוג שכבר נודטן בעיר מולדתו — הרי בה יצאו „ספרי שעשועים“ הידועים, שנערכו בידי המשכיל המאוחר והאידיאליזטור של מתנגדים ומתנגדות איצי פרנהוף, ובאתר החוברות נדפס שיר ועל החתום: מ ר י ס ש ש ע ר נ י כ א ו ו ס ק י, והרי ידענו, כי גם ראשוני־שיריו של משה לייב הלפרן נחתמו: פ ר י ד א ה א ל פ ע ר נ, אפשר כי הרכות המיוחדת שבבלדה העגנונית, שבה הועף האילם והמרי החבוי נבלעים עד־תום במין עדנת־חמלה, ניהנת להתפרש כביטוי מנטאליות אמהית, אולם האמת מחייבת לומר, כי עצירת הכעס והמרי וקיום הדברנות האקדיומאטית, שנדחסה לתוך תרזים צרים, הם רמו לתכונה אפית, המעמידה את עצמה על עצמה בלבד. בשתי הבלדות — גם בזו שבה משפחת עניים מצפה לשמחת מתנות ט"ו בשבט שהאב עומד להביא, וסופם מובא להם דורון אביהם גופו והוא הרוג; גם בזו שבה הסב הסומא ונכדו המיותם מצפים לשמחת הכנסות־פורים וסופם נקפאים בשלג ובקרה — אנו רואים לא בלבד השפעה עזה של התפיסה הסוציאלית החריפה, שפירנסה את שירת אידיש, בעיקר בראשיתה והמשכה, אלא גם מהפך ניכר בתימטיקה. מי שנתן דעתו להתבונן, מה מקומם ותפקידם של השבתות והמועדים בספרותנו, מאמצעה של השכלה ואילך, מוצא שני קוים — הקו האחד המראה, כי השבת והמועדים הם הקטע היחיד בחיים ובהוויה, שאין הביקורת והבקרות המשכילית הטוטאלית חלה עליהם, הם כמיני שטחי

חסות ותחוסה. בעיר המופקר. לכל מיני ציידים, ומבחינה דיאלקטית השבתות המועדים נעשו נקודות-הערעור הראשונות. השקטות אך גדולות, של הגישה המשכילית; הקו האחר המראה, כי השבת והמועדים מבטלים ברשותם את הניגודים בחיי היהודים, ובכללם גם — ואולי: בעיקר — הניגודים הסוציאליים, ואפילו ניגודי-המעמדות. הראיות והדוגמאות לכך לאין ספורות, ונסתפק במובאה אפינית משל אייזיק מאיר דיק — בקונטרסו על יהודי ליטא. העשוי שני חלקים, החלק הראשון, הבלטריסטי, כולו קטגוריה; החלק האחרון (כנראה מתורגם), הפובליציסטי, כולו סניגוריה, ובו נקרא: „און עש איז צובעניידען זייער שטילעס פרידליכעס און פאטריארכאלישעס לעבין וואָש זייא פירען אין זייערע שבתים און אין זייערע ימים טובים. דאָש גאנצע אידעשע נאציאן שיינט דאָן צו זיין איינע פאמיליע. עש זיינען דאָן אָפֿין דיא טירען פון דיא רייכען פאר דיא ארעמען. מען באזוכט זיך איינער דעם אנדערין און מען נעמט יעדערין אויף פאר איינען גוטין גאסט און מען בעווירטעט אים זייער פריינדליך און ברידערליך. עש איז דאָן קיין שפור פון שטאלץ צו בליקען און דער נידעריגסטע פינדעט אין דעם גרויסין זיינעם גלייכין“ („דיא יודען אין ליטע“, 1871, עמ' 37—38). כלומר: ויש להתקנא בחייהם השקטים, השלוים והפאטריארכליים, שהם חיים בשבתות ומועדים, כל האומה היהודית נראית בימים ההם משפחה אחת. אראז פתוחות דלתי העשירים בפני העניים, מבקרים אלה את אלה ומקבלים כל איש כאורח טוב וסועדים אותו בכידות ובאחה. אין לראות או שיוך של גאווה, והשפל ביותר מוצא בגדול את השווה לו.

הנהגה בא המשורר-הנער, שלפי שאומרים עליו, על דרך השיגרה המקובלת, כי הוא שהביא, ביצירותיו מימי-הנעורים ואילך, את מעגל-ההרמוניה שבחיי-ישראל על השלם-ביטויו האפי, והוא מערער, בשתי הבלדות, את עצם כלי-ההרמוניה ההיא — יום החג, החשוב כיום האחדות ויום ביטול הניגודים דווקא, הוא מתואר כיום שברונה של האחדות ההיא. אמת, הוא מסתפק בהגים של חול — חמישה עשר ופורים. אולם בסיפור עברי „מעשה במלך ומלכה“ שנדפס בתקופה ההיא, ב„הירדן“ של אלעזר רוקח (סטניסלב, חוב' ג' ניסן תרס"ו, עמ' 39—40) השבתת החג חריפה יותר והיא חלה בעצם ליל הסדר, וגרם-ההשבתה הוא לא דתי לאומי (עלילת דם) אלא סוציאלי (מלכה נתנה ילדה לכפר ובעצמה מניקה ילד של גביר, ילדה שלה מת. בעלה מלך שב. הגבירה מסרבת לתת לה ללכת לערוך עם בעלה את הסדר). נושא כזה, בתוספת חריפות גרוטסקית, מצוי ב„הכנסת כלה“ — השבתת ליל-הסדר של בחור ישיבה עני, שזכה בפעם הראשונה לטעום טעם-שינה במיטה ממש, אולם זכיתו מתקפחת באותו רגע ממש, כשרגלו

עומדת, לאחר הסדר, לנגוע במצע המיטה הרך. השוואה עם "החצוצרה
נתביישה" של ת. נ. ביאליק, שההפרעה היא בפירוש לאומית (גזירת גירוש
מן הכפר) מלמדתני יותר מכל ניתוח. ניתן להרבות במשלים והצד השתה
שבהם שהם מוכיחים, כי מספרנו נאמן לתפיסה, שדימדמה בו עוד בשנות
צעוריו ושהתגבשה לימים בדרכים שונות לצד ההרחבה ולצד ההעמקה.
(ה' אב תשי"ח)